

*Омельченко О.В., старший викладач
кафедри економіки та менеджменту
Вінницький інститут Університету «Україна»
Сідорова Р.А., здобувач вищої освіти
спеціальності «Фінанси та кредит»
Вінницький інститут Університету «Україна»*

РОЗБІЖНОСТІ У ПОБУДОВІ МЕТОДИКИ АНАЛІЗУ ПОКАЗНИКІВ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ

DIFFERENCES IN THE CONSTRUCTION OF A METHODOLOGY FOR ANALYZING THE INDICATORS OF PROFITABILITY AND EFFICIENCY

Анотація. У статті розглянуто основні теоретико-методологічні підходи до визначення понять прибутковості, рентабельності, результативності та ефективності. Визначено основні проблеми при розрахунку узагальнюючих показників діяльності суб'єктів господарювання. Проведено порівняльний аналіз цих показників та виділено спільні та від'ємні риси. Наведено рекомендації щодо вибору критеріїв оцінки узагальнюючих показників ефективності економічної діяльності підприємства.

Ключові слова: прибуток, прибутковість, рентабельність, результативність, ефект, ефективність.

Abstract. In the article the main theoretical and methodological approaches to definition of concepts of profitability, profit, efficiency and performance are considered. The main problems in calculating general performance indicators of economic entities are identified. A comparative analysis of these indicators has been made and general and negative features have been singled out. The recommendations on the choice of criteria for assessing the general performance indicators of the economic activity of the enterprise are given.

Key words: profit, profitability, rentability, efficiency, effect, performance.

Постановка проблеми. В умовах перехідної економіки та досить кризової ситуації в Україні, актуальним питанням діяльності є узагальнююча оцінка показників економічної діяльності суб'єктів господарювання. Загальноприйнятий показник рентабельності підприємства має цілу низку недоліків під час практичного розрахунку. Він не може з повною точністю відображати всі сфери ефективної діяльності підприємства. За задній план відходять показники майнового стану та вартості бізнесу в цілому. Тому актуальним питанням стає пошук та вибір більш ємких показників, які б давали змогу повнішого аналізу діяльності суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання отримання прибутку і підвищення ефективності діяльності підприємства були розглянуті в роботах таких вітчизняних вчених, як І. А. Бланк, О. О. Примостка, О. О. Рибалка, О. В. Петраковська, І. Бушуєва та ін. Питання ефективного менеджменту та підприємницької діяльності розглядаються в роботах російських авторів: Є. Ф. Жукова, М. З. Бора, В. В. Пятенко, Ю. І. Коробова, Ю. С. Масленченкова, Е. А. Уткіна та інших, а також в роботах таких відомих західних економістів, як Дж. К. Ван Хорн, П. С. Роуз, Дж. Ф. Сінкі, Е. Дж. Долан, К. Р. Макконел та С. Л. Брю

Метою статті є порівняльна характеристика узагальнюючих показників діяльності суб'єктів господарювання, таких як «прибутковість», «рентабельність», «ефективність» та «результативність». Оцінка їх спільних та від'ємних рис та рекомендації щодо використання того чи іншого показника при загальній оцінці діяльності.

Виклад основного матеріалу. Більшість науковців, аналізуючи роботу суб'єктів господарювання, намагаються ототожнити поняття «прибутковість», «рентабельність», «результативність» та «ефективність». Спробуємо розібратись чи всі ці поняття є однорідними та описують однакові явища. Почнемо з аналізу показника «ефективність». Поняття «ефект» походить від латинського «effectus», що означає дію, результат, наслідок чогось. Отже, під ефективністю, як соціально-економічною категорією розуміють співвідношення результатів і витрат. Досягнення ефективності означає одержання максимальних результатів на одиницю витрат. На нашу думку основною проблемою у даному визначенні є те, що з першоджерела взято лише одне поняття – результат. А як бути із дією та наслідком, які взагалі не враховано при побудові поняття «ефективність».

Подальший теоретичний аналіз полягає у вивченні визначень поняття «рентабельність». На сьогодні існує безліч визначень цього поняття. Розглянемо деякі з них.

Рентабельність – це відносний показник ефективності виробництва. У загальному вигляді він розраховується як відношення прибутку до витрат, тобто є нормою прибутку [1].

Рентабельність – відношення чистого прибутку до витрату [2].

Рентабельність – це інтегральний показник, що відображає ефективність роботи підприємства, що націлене на отримання прибутку у короткостроковій перспективі і який вказує на якість управлінських рішень, що стосуються фінансової, операційної та інвестиційної діяльності підприємства. [3]

Рентабельність – показник ефективності діяльності будь-якої компанії.

Рентабельність – це показник, який виражається в відносних величинах і показує прибутковість бізнесу, виражену у відсотках. [4]

В даному випадку показник рентабельності узагальнює і дає якісну оцінку рівня формування прибутку від усіх витрат, які можливо передбачити на підприємстві з розрахунку створеного фінансового результату на 1 грн. звичайних витрат, за участю яких безпосередню здійснюється господарська діяльність.

Зростання цих показників може бути наслідком двох факторів. По-перше, це свідчить про зменшення витрат на одиницю доходу або цін придбаних ресурсів. По-друге, це може бути результатом зростання цін на продані товари, продукцію, роботи, послуги та види діяльності. Виходячи з цього, значення показника рентабельності є не тільки результатом, а може бути наслідком подій, що відбулись у внутрішньому або зовнішньому середовищі підприємства.

Розібратись у природі ефективності діяльності, допоможе аналіз поняття «прибутковість».

Прибутковість – це відносний показник економічної ефективності.

Прибутковість комплексно відображає ступінь ефективності використання матеріальних, трудових і грошових ресурсів, а також природних багатств. Коефіцієнт прибутковості розраховується як відношення прибутку до активів або потоків, які його формують.

Під прибутковістю в економічних науках мають на увазі відносний показник, який показує ефективність вкладень в окремі активи, проекти, фінансові інструменти або є цілий бізнес [5].

Прибутковість – це економічна категорія, що характеризує економічну ефективність, за якої підприємство за рахунок грошової виручки від реалізації продукції повністю відшкодовує витрати на її виробництво та реалізацію й одержує прибуток як головне джерело розширеного відтворення [6].

Прибутковість – це один із найголовніших показників фінансової діяльності підприємства [7].

Як показують визначення поняття прибутковості, цей показник можна назвати більш вузьким по відношенню до рентабельності. У всіх визначеннях простежується

використання саме грошових результатів і майже не враховано всі інші ефекти – соціальний, майновий та ін.

Ще одним узагальнюючим показником оцінки діяльності підприємства є результативність.

Результативність – досягнуті результати у порівнянні з цілями, зіставлені з використаними для цих цілей ресурсами.

Результативність – характеризує дієвість, досягнення, ступінь завершення системою потрібної роботи й реалізації встановлених цілей [8].

Результативність – це міра точності управління, яка характеризується досягненням очікуваного стану об'єкта управління, мети управління або рівнем наближення до неї [9].

Результативність – сукупний результат функціонування системи, представлений кількісними та якісними показниками, що характеризує відповідність результатів діяльності підприємства, іншої виробничої одиниці до його цілей, а також накопичений потенціал для подальшого розвитку [10].

Теоретична оцінка понять «ефективності», «рентабельності», «прибутковості» та «результативності» дає можливість говорити про одночасну схожість та відмінність цих понять. Так можна зробити висновок, що поняття ефективності є найбільш узагальнюючим та містким. В його основі лежить не тільки аналіз прибутку в грошовій формі, а й аналіз дій та наслідків, що призвели до конкретного результату. З усіх наведених понять можна умовно ототожнити поняття «рентабельність» та «прибутковість», єдина відмінність цих показників полягає у вузькому розрахунку прибутковості, який по своїй природі дозволяє за результат брати тільки грошові кошти.

Якщо розглядати ці поняття з практичної сторони, виникає ряд проблемних питань. Методика розрахунку рентабельності та прибутковості абсолютно однакові. У чисельнику завжди стоїть прибуток від діяльності, а в знаменнику витрати, що понесло підприємство в наслідок отримання цього прибутку. Наприклад, якщо підприємство має за результат від'ємне значення прибутку, тобто збиток, що апіорі дасть від'ємне значення показника прибутковості та рентабельності. Чи можна зробити однозначний висновок про якість роботи підприємства? Про його загальний результат роботи? Чи буде це значення однозначним та остаточним? В цьому випадку автор акцентує увагу саме на розбіжностях в показниках «рентабельності» та «результативності» або «ефективності».

Чи є показник рентабельності узагальнюючим для всіх суб'єктів господарювання? Скільки б не розширяли сферу аналізу показника рентабельності, все одно методика розрахунку ґрунтується саме на наявності прибутку підприємства. При наявності збитку замість прибутку, весь алгоритм аналізу рентабельності заходить в тупик на першому ж показнику.

Існує значна кількість альтернативних рентабельності критеріїв оцінки економічної ефективності підприємства. Може бути використаний показник вартості підприємства. Наприклад, зростання вартості акцій, яке не завжди пов'язане із збільшенням рентабельності підприємства, свідчить про підвищення економічної ефективності. Як вказують деякі науковці критеріями ефективності можуть бути співвідношення доходу (наданих послуг) підприємства до затрачених ресурсів тощо. Наприклад, такий показник актуальний для комунальних підприємств. Якщо підприємство належить державі, то економічною ефективністю може вважатися сума коштів, що спрямовується до Державного та місцевих бюджетів, тобто це не лише прибуток, що спрямовується на виплату дивідендів власнику (державі), а й сума податкових та неподаткових платежів. Якщо свою діяльність проводить некомерційна організація, то критерієм економічної ефективності, на нашу думку, може бути виконання певного поставленого перед організацією плану в умовах обмежених економічних ресурсів. Тобто критерії ефективності роботи суб'єкта господарювання можуть бути різними, а тому важливо враховувати при обранні конкретних інтересів різних учасників економічних відносин – держави, громадян, власників, працівників тощо.

Висновки. Аналізуючи чотири основних показники діяльності: прибутковість, рентабельність, результативність та ефективність, можна дійти висновку, що тотожність цих понять досить умовна. Визначення поняття прибутковості досить вузьке, бо по своїй природі використовує для практичного розрахунку переважно грошові кошти. Рентабельність – найбільш уживаний показник при аналізі результатів, має не ідеальну методику розрахунку, яка заводить в тупик при відсутності прибутку та наявності збитків та не враховує вплив зовнішніх та внутрішніх факторів діяльності суб'єкта господарювання. На нашу думку найбільш тотожними виявились показники «ефективність» та «результативність», які дають більш цілісну оцінку діяльності суб'єкта господарювання. При аналізі цих показників враховано всі аспекти діяльності, відсутність прибутку та наявність збитку не дає остаточної оцінки. Ці показники дають змогу оцінити не тільки внутрішній менеджмент на підприємстві, а й враховують дії та наслідки, які призвели до актуальної на підприємстві ситуації.

Список використаних джерел

1. Ціноутворення: навчальний посібник [Електронний ресурс] // Бібліотека економіста. – 2003. – Режим доступу до ресурсу: <http://library.if.ua/book/153/10088.html>
2. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>
3. Зінченко О. А. Визначення показників рентабельності на основі величини якості прибутку / О. А. Зінченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – № 28. – 2009. – С. 150-155
4. Атамас П. Й. Управлінський облік: 2-ге вид. Навчальний посібник / П. Й. Атамас. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 440 с.
5. Прибутковість це що? [Електронний ресурс] // Все про все. – Режим доступу до ресурсу: <http://hair2014.ru/prybutkovist-tse-shho/>
6. Економічна теорія / Під ред. Предборського В. А. – К.: Кондор, 2006. – 492 с.
7. Беляєв О. О. Політична економія: Навч. Посібник / О. О. Беляєва, А. С. Бебела. – К: КНЕУ, 2001. – 328 с.
8. Тищенко А. Н., Кизим Н. А., Догадайло Я. В. Экономическая результативность деятельности предприятий: Монография / А. Н. Тищенко, Н. А. Кизим, Я. В. Догадайло. – Х.: Вид-во Харківського університету, 2001. – 506 с.
9. Менеджмент організацій [Електронний ресурс] // Навчальні матеріали онлайн. – Режим доступу до ресурсу: http://pidruchniki.com/14200417/menedzhment/rezultativnist_efektivnist_menedzhmentu
10. Економіка підприємства / О. В. Посилкіна, Р. В. Сагайдак, О. В. Козирева, П. Д. Латін; за ред. О. В. Посилкіної. – Х.: Ельбрус, 2006. – 318 с.